

ДЕТОНАЦІЙНА ОКЛИЧНІСТЬ «ЕСЕ ПРО ПОХОДЖЕННЯ МОВ...» Ж.-Ж. РУССО

О. В. ГАЙДАМАЧУК¹, О. К. БУРОВА²

¹ старший викладач кафедри етики, естетики та історії культури, НТУ «ХПІ», Харків, УКРАЇНА

² професор кафедри культурології, д-р філос. наук, НЮУ ім. Я. Мудрого, Харків, УКРАЇНА

*email: haidamachuk@gmail.com

Ж. Деррида переконаний, що особлива сила міркувань Ж.-Ж. Руссо про мову в «Есе про походження мов...» [5] обумовлена їхньою «постійною тривожністю» [2, с. 359]. Дослідження поверхових засобів (заголовки, зачин і висновки тощо) привело нас до висновку, що «тривожність», хоч і не постійна, справді відчувається у заголовках трьох розділів (16, 17, 19) «Есе...», присвячених музиці [3]. Р. Будагов вважає, що ця тривога – революційного протесту [1, с. 377]. А В. Россман доводить, що революційний запал у філософському тексті транслюється не тільки змістовно, а ще й через «бікфордові шнури» [4, с. 72] окличних знаків. Отже, «протестна тривожність», виражена «бікфордовими шнурами», має виявляти не стільки окличність, скільки детонацію. Тому ми, керуючись метою продовжити діагностику тональності «Есе...», з'ясуємо, де Руссо дозволяє собі «вибухи емоцій»

У тексті «Есе...» ми знайшли лише 10 випадків уживання знаку оклику: 5 – у розділах про мову (1, 9-двічі, 10, 20 розділи) і 5 – у розділах про музику (12, 13, 14 – двічі, 15 розділи). Причому в розділах про мову переважають вибухи радше «позитивних» емоцій (захоплення, пістет, захват / іронія, обурення), а в розділах про музику – негативних (висміювання, засудження / подив). На початку розмови про музику лунає обурення, яке з трохи іншим відтінком вкраплюється і в розмову про мову, що завершує «Есе...».

1. Контекст: порівняння жестової і звукової мов. *«Як багато сказала своєму милому та, яка з таким почуттям накреслила його тінь!»* [5; с. 86]. Руссо висловлює захоплення пластикою жестової мови. (І розділ про мову).

2. Контекст: згадка про мову, даровану богом, яка загинула разом з першим суспільством, щойно те покинуло обробляти землю. *«Адам зумів говорити, Ной також. Що ж! Адже Адама навчив цьому сам господь»* [5; с. 108]. Пістет на користь думки, що людина не могла не вивчити мови, якщо її вчителем був бог. (ІХ розділ про мову).

3. Контекст: суворі географічно-кліматичні умови підштовхують людей до спілкування і кооперації. *«Скільки безплідних місцевостей стали населеними лише завдяки канавам і каналам, відведеним людьми від річок!»* [5; с. 115]. Захват результатом згуртованої людської праці. (ІХ розділ).

4. Контекст: мова північних народів породжена необхідністю, а не пристрастю; й органи мовлення в них грубіші, а голоси сильніші й різкіші, ніж

у південних народів. «Крім того, наскільки велика різниця між зворушливими модуляціями, що походять від рухів душі, і криками, які вичавлюються фізичними потребами!» [5; с. 117-118]. Контрастне протиставлення на користь зворушливих інтонацій. (X розділ про мову).

5. Контекст: іронічне захоплення спробою наукового відтворення нот грецької музики з подальшим її виконанням. «І однак ці французи намагалися судити про мелодії оди Піндара, перекладеної на музику дві тисячі років тому!» [5; с. 122]. Глумливе обурення. (XII розділ про музику).

6. Контекст: імітація аргументації вченого про пізнання світу через колір. «Та що я кажу - мистецтва! Всіх мистецтв, панове, всіх наук.» [5; с. 124]. Висміювання псевдонаукових узагальнень. (XIII розділ про музику).

7. Контекст: суперечка з Рамо про здібності людини з гарним слухом. «Забобон музики, що спростовується всім нашим досвідом!» [5; с. 125]. Засудження помилкового погляду і спростування. Це єдиний випадок, де за окликом виявляється детонація. (XIV розділ про музику).

8. Контекст: мелодія наслідує інтонацію мови. «Ось звідки сила музичних наслідувань; ось звідки влада співу над чуттєвими серцями!» [5; с. 126]. Акцент і пафос відкриття. (XIV розділ про музику).

9. Контекст: спостереження за чуттям дотику. «Хоча сприйняття почуттів і в тому і в іншому випадку однакове, наскільки відмінне враження!» [5; с. 128]. Контрастне порівняння для підкреслення подиву (XV розділ про музику).

10. Контекст: порівняння вільної і рабської мов. «Дарма, не варто так переобтяжувати себе!» [5; с. 138]. Зневажливо-розчароване обурення. (XX розділ про мову).

Отже, рівномірний розподіл окличності по розділах про мову й музику поглиблює контрасти, на яких грає Руссо, поглиблюючи емоційний ефект. «Бікфордові шнури» окличних інтонацій ведуть від захоплення до обурення. Ми не знайшли маркерів «тривожності», бо сама по собі ця емоція не «вибухова» і, значить, вона не виражається окличними реченнями. Проте різка зміна стартового і фінального тону свідчить на користь повільного наскрізного нагнітання «тривожності», про яку писав Деррида, але напевно вона виражається іншими засобами, що відкриває нам поле для подальших пошуків.

Список літератури:

1. Будагов Р.А. Происхождение языка / Рубен Александрович Будагов // Будагов Р. А. Введение в науку о языке. 3-е изд. – М. : Добросвет, 2003. – С. 365–394.
2. Деррида Ж. О Грамматологии: пер. с франц. Н. Автономовой/ Жак Деррида. – М. : Ad Marginem, 2000. – 511 с.
3. Гайдамачук О. Спроба визначити тональність тексту "Есе про походження мов..." Ж.-Ж. Руссо. / Ольга Гайдамачук // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXV міжнародної науково-практичної конференції Micro-CAD-2017, 17–19 травня 2017 р.: у 4 ч. Ч. IV. – Харків : НТУ "ХПІ". – С. 280.
4. Россман В. Техники пунктуации: знак препинания как философский метод / Владимир Россман // Вопросы философии. – 2003. – № 4. – С. 68–76.
5. Руссо Ж.-Ж. Опыт о происхождении языков, а также о мелодии и музыкальном подражании: пер. с франц. / Жан-Жак Руссо // Руссо Ж.-Ж. Сочинения. – Калининград : Янтар. сказ, 2001. – С. 85–139.